

Andreea Petcu

Statutul de Pontifex Maximus în Roma Republicană

Studiu de caz: Titlul onorific de Pontifex Maximus acordat lui Gaius Iulius Caesar

The status of Pontifex Maximus during the Roman Republic. Case study: The honorific title of Pontifex Maximus awarded to Gaius Julius Caesar

Abstract: *As part of the Roman public life, religion had always been involved in the political struggle of the city. Thus, the claim to political power was viewed by the Roman people as an equally important claim on the religious authority, and this was a concept that Gaius Julius Caesar understood and applied with brilliance during his governorship in the time of the late Republic. Religious superstition constituted the basis of the cohesion of the Roman state since the lazy and lustful masses could not be controlled anymore except by using the fear of divine punishment. Thus, one of the most successful political maneuvers of Julius Caesar was to obtain the title of Pontifex Maximus in the year 63 B.C.*

Keywords: *Gaius Iulius Caesar, Pontifex Maximus, Rome, religion, Republic*

Cuvinte-cheie: *Gaius Iulius Caesar, Pontifex Maximus, Roma, religie, Republică*

În anul 63 î.Hr, Gaius Iulius Caesar candidează pentru obținerea titlului de Pontifex Maximus și cheltuie, în acest scop, imense sume de bani pentru a fi ales, deoarece această funcție conferea purtătorului o mare autoritate politică și morală¹. Aceasta a fost una dintre cele mai abile mișcări politice ale lui Caesar din cursul carierei sale de magistrat, care s-a încheiat cu un răsunător succes, prin dobândirea funcției de Pontifex Maximus. În opera „Vieți paralele” aparținând lui Plutarch², autorul ilustrează un dialog între Caesar și Aureliei Cotta, mama sa, în ziua alegerilor, în care acesta i se adresează și îi spune că

1. Le Bohec, 2001, pg. 37.

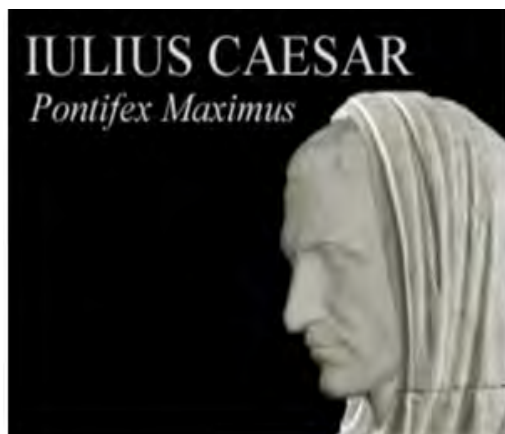
2. Plutarch, Vieți paralele, Viața lui Iulius Caesar, pct. 7, 3.

în acea zi, Aurelia fie îl va vedea Pontifex Maximus, fie îl va regăsi în exil. Iar Caesar reușește să îi depășească pe cei doi rivali ai săi care erau mai în vârstă și cu o carieră politică mult mai bogată.

Astfel, unul dintre cei mai impresionanți oratori politici ai republicii devine și cel mai înalt oficial religios ales pe viață. Ulterior, Caesar a ordonat ca pe monedele sale să fie imprimate și simbolurile sacerdotale.³ Iulius Caesar a candidat pentru acest rol în perioada când nu ajunsese încă la funcția de *praetor* în ascensiunea sa prin *cursus honorum*, acesta împlinind vârsta de 39 de ani și a cheltuit averi uriașe pentru a obține postul. Personajul nostru obținuse o mare putere la Roma, astfel încât ipoteza unei cariere lente și întârziate de magistrat putea fi eliminată. Iar pontificatul îi asigura lui Caesar cârmuirea religiei romane, și multe alte avantaje politice.

Funcția de Pontifex Maximus exista încă din timpul Regatului Roman, deși principalele atribuții religioase aparțineau, inițial, regelui, în calitate de șef religios și suprem sacerdot. Cel mai religios dintre regi, Numa Pompilius⁴, a introdus Colegiul Pontifilor, Vestalele și Flamenii pentru a-l asista în venerarea zeilor. Însă, odată cu diminuarea puterii regelui, prerogativele sale au fost preluate în totalitate de către Pontifex Maximus și *Rex Sacrorum*⁵. Deși Eugen Cizek menționează, în lucrarea sa, *Istoria Romei*, faptul că *Rex Sacrorum* era controlat de Pontifex Maximus⁶ și, chiar desemnat de acesta, renumitul gramatician Sextus Pompeius Festus argumentează în opera sa, *De Verborum Significatione*, că în cadrul *ordo sacerdotum*, *Rex Sacrorum* deținea cel mai înalt prestigiu, fiind urmat apoi de flameni, *flamines maiores* (*Flamen Dialis*, *Flamen Martialis*, *Flamen Quirinalis*) și, doar în cele din urmă, de Pontifex Maximus. Regii etruști i-ar fi încredințat inclusiv însărcinări militare Marelui Pontif.⁷

Astfel, după fondarea Republicii Romane ce a avut loc în anul 509 î.Hr., instituțiile religioase nu se mai aflau sub conducerea regelui, ci, au devenit concentrate în mâinile marelui Pontif, deși sub supravegherea Senatului. Pontifex Maximus era unul dintre

3. Clauss, 2001, pg. 17.

4. Numa Pompilius este considerat al doilea rege al Romei, fiind succesor al lui Romulus și a domnit între anii 715 î.Hr. – 670 î.Hr.

5. *Rex Sacrorum* se referea la o castă de preoți aleși din rândul patricienilor și a căror îndatorire era realizarea de ceremonii religioase complexe în cinstea zeilor, inclusiv sacrificii. *Rex Sacrorum* trebuia să fie însoțit de o *Reghina Sacrorum*, soția sa, alături de care aceștia oficiau și care avea îndatoriri separate de cele ale soțului. Spre deosebire de Pontifex Maximus, *Rex Sacrorum* nu avea libertatea de a se amesteca în politică sau de a-și asuma sarcini militare deoarece trebuia să ducă o viață pură pentru a mulțumi zeii.

6. Eugen Cizek afirmă faptul că „Simbolurile puterii suverane sunt transferate unor magistrați republicani; atribuțiile religioase sunt conferite unui „rege al celor sacre”, *rex sacrorum*, controlat de pontifex maximus. De altfel, curând pontifex maximus va prelua esențialul competențelor acestui *rex sacrorum*”. *Istoria Romei*, pg. 42.

7. Cizek, pg. 39.

titlurile onorifice care, treptat, spre sfârșitul Republicii, în timpul dictaturii lui Gaius Iulius Caesar și în Republica târzie, a devenit una dintre cele mai importante funcții religioase, dar, după cum vom argumenta ulterior, cu autoritatea de a se amesteca inclusiv în politica Senatului. Acest pontificat îi asigura lui Caesar cârmuirea religiei romane și mână liberă pentru a interveni în legislația romană, deși îndrăznețul politician riscase să nu părăsească temnița datornicilor pentru a obține acest post.

Nu este de mirare faptul că poziția lui *pontifex maximus*, prin funcțiile, autoritatea și drepturile pe care le exercita în contextul politic, avea să eclipseze, cu timpul, însuși atribuțiile și autoritatea regelui. Dealtfel, fondatorii Romei aveau interesul de a slăbi puterea regală și este evident că prin limitările impuse, în special legate de apartenența la colegiul de pontifi și obligațiile religioase, Pontifex maximus s-a remarcat, treptat, ca fiind liderul religios suprem⁸, iar regele, subordonatul său.

Funcțiile unui Pontifex Maximus

Titlul de Pontifex Maximus a fost legat, inițial, de *annales maximi*, astfel încât acesta era însărcinat cu păstrarea analelor publice și însemnarea evenimentelor importante⁹, a numelor magistraților și chiar a semnelor de rău augur ce se abăteau asupra populației Romei. De regulă, o versiune abreviată a faptelor însemnate era publicată pe o tablă albă, *tabula dealbata*, în afara Regiei, reședința unde își avea sediul Pontifex Maximus.

De asemenea, Pontifex Maximus se ocupa de reglementarea moralității publice și avea dreptul de a emite amenzi figurilor publice, inclusiv senatorilor sau magistraților pentru încălcarea legilor sacre sau morale ale vremii. Marele pontif putea vorbi în Senat despre legislație și avea dreptul de a propune legi noi, votate, în prealabil, de Colegiul Pontifilor¹⁰. În general, aceste legi reglementau viața morală și religioasă a poporului roman, dar nu se limitau la acest domeniu. Ceea ce este interesant este că odată ce grupul de pontifi hotăra aplicarea unor legi, iar acestea erau anunțate de Pontifex Maximus în cadrul întâlnirilor din Senat, ele nu puteau fi refuzate sau dezbătute de către magistrați și intrau în aplicare imediat după terminarea ședinței. Iar Iulius Caesar a profitat din plin de această libertate pentru a propune legi favorabile interesului său personal sau al persoanelor pe care dorea să le sprijine.

Pontifi erau experți în legea religioasă romană, iar rolul lor era să-l ghideze pe Pontifex Maximus. Cu toate acestea, ei dețineau și cariere politice romane, iar majoritatea erau praetori sau aedili, deși erau numiți pontifi pe viață. La începutul Republicii, numărul pontifilor era 3, apoi a crescut la 9, iar spre sfârșitul Republicii, numărul lor ajunsese la 15, iar fiecare dintre ei se afla la conducerea unui cult adresat unei divinități diferite. În cazul lui Caesar, acesta avea grijă ca numărul total de pontifi să fie 16, din cauza absenței sale prelungite din Roma.

Pontifex Maximus se mai afla în fruntea unui grup numit *flameni*, care erau numiți de marele pontif în această funcție pe viață. Trei dintre cei mai importanți flameni erau

8. Walbank, 2008, Cambridge History, pg. 610-611.

9. Astin, 2008, Cambridge History, pg. 10.

10. Colegiul Pontifilor reprezenta un grup de pontifi prezidați de către Pontifex Maximus și care se întâlneau pentru a vota noi legi cu rolul de a guverna viața religioasă și morală a Romei.

preoți pentru divinitățile protectoare ale Romei, și anume preot al lui Jupier, al lui Marte și al lui Quirinus¹¹. De asemenea, spre deosebire de pontifi, flamenii se supuneau unor restricții complexe care li se impunea prin rolul pe care îl dețineau¹². Responsabilitatea lui Pontifex Maximus era și alegerea Vestalelor¹³, cele mai puternice femei din Roma deoarece acestea aveau dreptul de a vota, de a deține proprietăți și de a elibera sclavii. Rolul acestor ordin de femei era să mențină aprins focul în centrul orașului, pe lângă multe alte responsabilități cerimoniale.

Revenind la poziția lui Caesar în calitate de Pontifex Maximus, trebuie să admitem faptul că personajul nostru a profitat din plin de statutul său pe parcursul ascensiunii sale pe scara politică. O dovadă în acest sens o reprezintă consulatul său din anul 59 î.Hr. Datorită unor interese distincte și divergențe politice, Caesar nu a reușit să se alinieze cu colegul său consul pe nume Marcus Calpurnius Bibulus, reprezentantul optimaților.

Iar cum Caesar încerca să promoveze noi legi în Senat și să obțină aplicarea lor oficială prin vot, singura motivație a lui Bibulus era să îl împiedice în încercările sale.

Unul dintre drepturile consulilor era cel de a stabili, în timpul deținerii consulatului, data sărbătorilor legale și religioase, iar Bibulus își făcuse un obicei din a seta toate aceste zile libere în momentul în care Caesar programase votul oficial pentru noua legislație propusă de el.¹⁴ Astfel, rezultatul ar fi fost trecere în ilegalitate a tuturor voturilor și neaplicarea legilor prezentate. Dar nu trebuie să uităm că Caesar era însuși Pontifex Maximus, iar dacă acesta declara că votul este legal deoarece divinitatea nu este nemulțumită, atunci autoritatea sa o depășea pe cea a unui consul în domeniul moralității și a datelor religioase. De asemenea, Caesar se bucura de sprijinul poporului, spre deosebire de Bibulus, astfel încât afirmațiile sale erau acceptate de marea majoritate a popularilor, iar legile propuse au trecut în aplicare, spre nemulțumirea unor membri conservatori ai Senatului¹⁵.

Pontifex Maximus avea în sarcina sa și corectarea calendarului, acesta adăugând zile pentru ca lunile să fie în conformitate cu anul. Un exemplu concret al importanței acestei sarcini pentru poporul roman este însuși războiul civil care a început în anul 49 î.Hr.¹⁶. După ce Caesar a ocupat capitala, oponentul său, Pompeius Magnus, împreună

11. Walbank, 2008, pg. 583.

12. Flamines nu aveau voie să privească un cadavru, iar deși aceștia aveau dreptul de a ocupa posturi în magistratură, în mod practic aceasta nu se întâmpla datorită acestor limitări impuse.

13. Mai multe detalii despre activitatea și importanța Vestalelor pentru viața publică a Romei se pot găsi în Walbank, 2008, *The Cambridge Ancient History: The Rise of Rome to 220 BC*, pg. 607-609.

14. Canfora 2008, pg. 84-85.

15. Caesar a propus o reformă legată de redistribuirea pământului, ceea ce îl avantaja pe susținătorul său, Pompeius și o lege prin care a redus datoria antreprenorilor către stat cu o treime, îndeplinindu-și promisiunea către Crassus.

16. Războiul civil s-a desfășurat de-a lungul a patru ani, între 49 î.Hr. și 45 î.Hr. între Populares care îl sprijineau pe Iulius Cezar și Optimates, partidul conservator al Republicii Romane, în fruntea căruia se aflau Pompeius și membrii Senatului.

cu membrii Senatului s-au retras în Grecia pentru a-și regrupa forțele militare. Caesar se temea de această amenințare și s-a simțit obligat să facă primul pas spre un atac, desigur, imediat după ce și-a asigurat consulatura și acțiunile sale deja căpătaseră o aură de legitimitate. Astfel, în anul 48 î.Hr, Caesar ia măsuri pentru a continua războiul civil împotriva lui Pompeius¹⁷. Consulul Caesar ia decizia de a merge în Grecia cu ajutorul flotei sale maritime, deoarece drumul terestru către ținutul macedonean era blocat de armata pompeiană. Însă, problemele persistau și pe mare, printre ele faptul că Caesar nu avea destule flote pentru a traversa o singură dată Marea Adriatică spre Grecia, ci avea nevoie de trei debarcări. Apoi, se adăuga faptul că fostul său coleg consul, Marcus Calpurnius Bibulus, era în prezent guvernatorul flotei maritime și era responsabil de organizarea unei blocade de-a lungul Mării Adriatice.

În ciuda acestor adversități, în luna ianuarie a anului 48 î. Hr., Caesar decide să navigheze către Grecia, profitând de lipsa de vigilență a lui Bibulus. În mod normal, traversările pe timp de iarnă erau interzise, fiind extrem de periculoase, iar în timpul iernii majoritatea flotei se afla în porturi. Acesta era și cazul lui Bibulus, a cărei flotă nu era pregătită pentru a intercepta traversarea unui adversar. Caesar era conștient de riscurile generate de o asemenea încercare pe timp de iarnă, însă hotărârea lui se sprijinea pe o anumită informație pe care doar Pontifex Maximus o putea cunoaște în detaliu.

După cum am menționat, una dintre responsabilitățile Marelui Pontif era reglementarea calendarului, iar Caesar, fiind absent din Roma timp de aproape un deceniu, nu se mai ocupase de acest aspect administrativ. Astfel, deși calendarul indica luna ianuarie, în realitate, traversarea armatei lui Caesar se realiza în luna octombrie, adică în timpul sezonului de toamnă. În continuare, riscurile erau prezente, dar erau mult mai mici decât în timpul unei luni de iarnă, lucru pe care Caesar se bizuia. Profitând de acest important detaliu pe care el îl cunoștea în calitate de Pontifex Maximus, Caesar a reușit să traverseze Marea Adriatică cu jumătate din soldații săi, înșelând vigilența guvernatorului flotei maritime, Bibulus¹⁸.

Abilul politician și strateg Gaius Iulius Caesar era ferm convins de faptul că Dumnezeu nu-și mai avea sălașul în temple, chiar dacă statul le-a înălțat. Cu toate acestea, titlatura de Pontifex Maximus pe care Caesar a deținut-o până la asasinarea sa, a dat curs unor evenimente foarte importante în perioada Romei Republicane, care au schimbat însuși destinul poporului roman și pentru care el a rămas cunoscut în istoria omenirii.

Bibliografie

Istorie romană, 2006

Le Glay, Marcel, Le Bohec, Yann, Voisin, Jean-Louis, *Istorie romană. De la origini la imperiu. Roma stăpână a lumii, O altă lume romană*, traducere de Elena Dan, Ed. Historia, București.

Astin, 2008

Astin A. E., Walbank, F. V., *The Cambridge Ancient History: Rome and the Mediterranean to 133 B.C.*, vol.

17. Mai multe detalii despre campania din Balcani ce începe cu blocada eșuată a lui Bibulus putem găsi în opera lui Luciano Canfora pg 174-184.

18. Canfora 2008, pg. 175.

VIII, Ed. Cambridge University Press.

Canfora, 2008

Canfora, Luciano, *Iulius Caesar, Dictatorul democrat*, traducere de Radu Gâdei, Ed. ALL București.

Cizek, 2010

Cizek, Eugen, *Istoria Romei*, Ed. PAIDEIA, București.

Clauss, 2001

Clauss, Manfred, *Împărați romani: 55 de portrete de la Caesar la Iustinian*, traducere de Adolf Armbruster, Ed. Enciclopedică, București.

Crook, 2008

Crook, J. A., Lintott A., *The Cambridge Ancient History: The Last Age of the Roman Republic 146-43 B.C.*, vol. IX, a-2-a ediție, Ed. Cambridge University Press.

Le Bohec, 2001

Le Bohec, Yann., *Caesar*, traducere de George Trohani, Ed. Corint, București.

Plutarchos

Plutarchos., *Vieți paralele*, Ed. Științifică, București.

Tacitus, 1995

Tacitus, Publius, Cornelius, *Anale*, Ed. Humanitas, București.

Walbank, 2008

Walbank, F. V., *The Cambridge Ancient History: The Rise of Rome to 220 B.C.*, vol. VII, partea a- 2-a, Ed. Cambridge University Press.